

Yttrandefrihet i Europa: en lägesrapport

Det finns många olika indikatorer för yttrandefrihet, och praxis varierar från land till land. Organisationen Reportrar utan gränser använder ett pressfrihetsindex som mäter pressfriheten i 180 olika länder. Freedom House-indexet berättar allmänt om frihet på en global nivå.

RSF = Reportrar utan gränser: Pressfrihetsindex

WJP = World Justice Project: Rule of Law-index

FH = Freedom House: Freedom in the World-index

Finland

- pressfrihet (RSF) 2.
- yttrandefrihet (WJP) 0,89
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 16/16

Massmedierna har redan länge varit självständiga och fria från censur eller politisk press. Journalister råkar ändå ut hot och trakasserier i sitt arbete. Tillförlitliga mediekällor utmanas på sociala webbplattnar, där hot och falska nyheter kan spridas. Individernas yttrandefrihet begränsas inte i de flesta fall, och så vitt vi vet bevakar myndigheterna inte privat kommunikation på ett otillbörligt sätt. Rätten att övervaka privata meddelanden har dock utvidgats efter terrordådet i Åbo 2017. Hatretorik utgör ett hot för yttrandefriheten. Europeiska kommissionen har anmärkt på den bristfälliga kriminaliseringen av hatretorik i Finland.

Sverige

- pressfrihet (RSF) 3.
- yttrandefrihet (WJP) 0,85
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 16/16

Det första landet i världen som fick en tryckfrihetslag (1766) och pressfrihetslag (1776). Sverige har en befullmäktigad myndighet som ser till att medierna agerar på ett etiskt sätt. Diskussionsandan är öppen, men trakasserier och hot mot journalister har ökat under de senaste åren. Också andra länder såsom Kina och Ungern har attackerat svenska journalister eller journalister bosatta i Sverige då de rapporterat om mänskliga rättigheter eller coronaläget. Hatretorik utgör ett hot för yttrandefriheten. Europeiska kommissionen har anmärkt på den bristfälliga kriminaliseringen av hatretorik i Sverige.

Tyskland

- pressfrihet (RSF) 13.
- yttrandefrihet (WJP) 0,85
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 14/16

Medierna är till största delen oberoende och fria, människor kan fritt publicera sina åsikter. Journalister möter ibland trakasserier på sociala medier, och år 2020 blev särskilt många journalister offer för fysiska attacker då de rapporterade från ytterhögerns demonstrationer mot coronabegränsningar. Övervakningen har blivit striktare, och polisen har möjlighet att spionera på Whatsapp-chattar under pågående brottsundersökningar. Tyskland har en av Europas strängaste lagstiftningar mot hatretorik. Idealisering av nazismen och förnekelse av Förintelsen är också förbjudna i lag. Rasistiska inlägg på sociala medier kan ge böter på upp till 50 miljoner euro och plattformen måste radera inlägget inom 24 timmar från anmälan. Det här har också lett till att tusentals inlägg där det inte förekommer hatretorik har raderats från sociala medier.

Estland

- pressfrihet (RSF) 15.
- yttrandefrihet (WJP) 0,79
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 16/16

Individer får fritt uttrycka politiska åsikter utan hot för övervakning eller straff. Den fria pressen har statens stöd på en principiell nivå, men år 2020 har regeringen försvårat arbetet för ett flertal journalister. Ministrar har låtit bli att informera pressen om statliga angelägenheter och hotat minska finansieringen. Journalister har förhindrats att rapportera om samhällseligt betydande rättegångar. Hatretorik utgör ett hot för yttrandefriheten. Europeiska kommissionen har anmärkt på den bristfälliga kriminaliseringen av hatretorik i Estland.

Spanien

- pressfrihet (RSF) 29.
- yttrandefrihet (WJP) 0,72
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 14/16

Medierna belyser många olika perspektiv och rapporterar om korruption. Privatägda medier och politisk inblandning utgör ändå ett hot för den självständiga pressen. Ytterhögern har riktat trakasserikampanjer mot journalister, och den samhälleliga polariseringen försvagar förtroendet för media. Journalister har förhindrats att rapportera om pandemi- och flyktingsituationen. Man ingriper sällan i spridandet av desinformation. Individer har möjlighet att uttrycka sig relativt fritt, men lagarna mot terrorism har öppnat dörren för statlig begränsning av satir och politiska kommentarer. Begränsningarna, som också kritiserats av Amnesty, riktar sig särskilt mot dem som kritiserar makthavarna och monarkin.

Frankrike

- pressfrihet (RSF) 34.
- yttrandefrihet (WJP) 0,71
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 14/16

Frankrike har en lång historia som förespråkare av yttrandefrihet. Pressen får arbeta fritt och förmedla ett brett spektrum av politiska åsikter. De många medierna ägs dock av en rätt liten grupp, och särskilt på sociala medier råder en fientlig stämning mot journalister.

Diskussionsandan är relativt öppen, även om åsikter om yttrandefrihet går i sär och tonerna blivit vassare under de senaste åren. Bl.a. attackerna mot tidningen Charlie Hebdo lyfte fram diskussionsämnen såsom yttrandefrihet och religiös inskränkthet.

Italien

- pressfrihet (RSF) 41.
- yttrandefrihet (WJP) 0,69
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 15/16

Trots de digitala mediernas tillväxt har traditionella medier och papperstidningar behållit sin status. Pressfriheten tryggas i grundlagen, men journalister möter hot och våld särskilt från maffian och andra kriminella organisationer. Det finns ett flertal journalister i landet som beskyddas av polisen dygnet runt. I början av coronapandemin begränsades informationsgången från staten till media. Den största olägenheten under pandemitiden är coronaförnekarna, som har hotat och även fysiskt attackerat journalister som rapporterar om situationen. I Italien utgör hatretorik som gäller etnisk härkomst, nationalitet och religion en grund för straffskärpning, men bl.a. initiativet för att inkludera sexuella minoriteter och könsminoriteter i lagen godkändes inte.

Polen

- pressfrihet (RSF) 64.
- yttrandefrihet (WJP) 0,62
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 14/16

Offentliga medier kontrolleras av staten och staten utövar informationspåverkan under valet. Regeringen vill "polifiera" privatägda medier och censurera deras innehåll. Journalister har sagt upp sig från statsägda medier på grund av censurförsöken. Staten försvårar och hindrar aktivt journalisternas arbete, och i Polen har journalister till och med blivit arresterade. Privata medier, akademiker och medborgarorganisationer råkar ut för hat- och svartmålningskampanjer. Statsledningen har trakasserat forskare som behandlar andra världskriget och förintelsen på ett sätt som visar landets regering i ett föga smickrande ljus. En tredjedel av kommunerna i Polen har utlyst sig själva till motståndare av "HBTQIA+-propaganda", och polska aktivister har blivit arresterade för att de ställt fram regnbågsflaggor.

Ungern

- pressfrihet (RSF) 92.
- yttrandefrihet (WJP) 0,48
- yttrandefrihet och religionsfrihet (FH) 10/16

Pressfriheten tryggas i grundlagen, men den begränsas genom politiska åtgärder. Största delen av landets medier står under regeringens och statsminister Viktor Orbáns inflytande. Finansieringen av privata medier har begränsats, och regeringen har tagit över, stängt ner eller sålt medier till regeringsvänliga placerare. I och med coronapandemin har informationsgången begränsats allt mer. Journalister och deras källor har pressats till självcensur och journalisterna hindras från att söka information under hot för fängelsestraff. Myndigheterna strävar också att begränsa universitetens och medborgarorganisationernas möjligheter att uttrycka åsikter och kritik. Sommaren 2021 godkände det ungerska parlamentet en lag som begränsar yttrandefriheten i och med att det blev förbjudet att visa minderåriga innehåll som anknyter till sexuella minoriteter och könsminoriteter.

Vad gör EU för att främja yttrandefriheten?

Yttrandefriheten för individer garanteras i den europeiska människorättskonventionen (1950, artikel 10). Europeiska människorättsdomstolen ser till att länderna följer konventionen. Europeiska unionen har bland annat krävt att vissa EU-länder gör upp en tydligare lagstiftning för kriminalisering av hatretorik – i annat fall förs ärendet vidare till EU-domstolen.

I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2000, artikel 11) förkunnas: "Var och en har rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser. Mediernas frihet och mångfald ska respekteras."